

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертацията „ЛЮБОВНИ СТИЛОВЕ, САМООЦЕНКА И
ЛИЧНОСТНИ ХАРАКТЕРИСТИКИ“,

представена за защита с цел получаване на образователната и
научна степен „ДОКТОР“ по научна специалност 3.2.

"Психология"

Автор на дисертационния труд: Мартин Петров Янков

Рецензент: проф. Енчо Герганов, д-р

Представената за защита дисертация е посветена на един сравнително слабо разработен проблем, по който интензивни научни изследвания в света се провеждат едва през последните 40-50 години. В нашата страна по темата са писали философи и социолози, но не са правени систематични експериментални психологически изследвания. В този смисъл дисертационният труд на Мартин Янков е оригинално изследване, съдържащо нови идеи и интересни резултати. Основната цел на дисертационното изследване „е да се проучи подробно и многостранно многопластовият феномен на любовта, да се провери кои личностни, демографски и биографични характеристики имат пряко отношение към нагласите към любовта и поведението в любовните връзки.“ (с. 3). Авторът подхожда към постигането на тази цел по най-адекватен и логически обоснован начин. Още с логическата постройка на дисертационния труд той задава рамките и параметрите на изследването си. Естествено в първата глава започва с теоретичен обзор на научните теории и изследвания по проблемите, свързани с романтичната любов. Във втора глава са представени резултатите от собствени изследвания на романтичната любов с качествени методи и в трета глава са описани задълбочените му многоаспектни изследвания на романтичната любов, направени с количествени методи.

В първа глава „Теоретичен обзор“ Мартин Янков прави обстоен преглед на изследванията по темата. В първи раздел „1. Историческо развитие на научните теории за романтичната любов“ той разглежда ранните теории за любовта, теория за любовта на Зик Рубин, теорията на Джон Лий за шестте любовни стила, трикомпонентната теория за любовта на Робърт

Стърнбърг, теорията за състрадателната и страстната любов на Илейн Хетфийлд. Представя и съвременните разбирания за любовта. В специален подраздел „1.7. Любовта в българската научна литература“ прави пълен преглед на публикуваните трудове за любовта от български автори, предимно философи и социолози. Представил е основните идеи на една от първите публикации през трийсетте години на 20-ти век – книгата на Кирил Кръстев „Съвременна любов“. Докторантът дава по-висока оценка на книгата на Иван Иванов „Любов, пол и брак“, за която той твърди, че изразените в нея възгледи напълно съответстват на възгледите, които имат колегите му отвъд океана. Според докторанта любовта в тази книга се разглежда като свързващото звено между секса и брака. Много подробно е представена монографията на философа Кирил Василев „Любовта“. Янков дава висока оценка на схващанията на автора за любовта. Той пише: „Виждането на Кирил Василев за същността на любовта е много по-сложно отколкото това на авторите от предходните десетилетия. Той прави опит да диференцира многообразните компоненти на половата любов и така извежда шест основни компонента: инстинкт – биологичният инстинкт за възпроизводство на човека; чувства – специфичните, „действащи с напориста сила“ интимни чувства; познавателни компоненти – усещания, възприятия, представи, мисли, идеи, схващания, мечти, блянове; воля – волева целенасоченост на желанието – активност, желаня, домогвания, стремежи; морал – саморегулация на поведението на човека, подтиквана от морална отговорност; красота – склонност и възможност за постоянна взаимна естетизация на отношенията между двамата.“ (с. 16-17). Подробно са разгледани идеите и дефинициите на Стефан Василев за любовта, развити в книгата му „Психология на любовта“. За двете книги Мартин Янков прави много точна критична оценка. В обобщение към представянето им той пише: „Трудовете на К. Василев и С. Василев са ценни, защото предлагат сложна, комплексна и изключително детайлизирана визия за същността на любовта като психологически и социален феномен. Но гледани през призмата на днешната научна парадигма, тези теории имат някои недостатъци. Най-същественият от тях е абсолютната им невъзможност да бъдат проверени емпирично. Двата автори илюстрират вижданията си с богат набор от примери както от художествената литература, така и от собствения си опит като изследователи, но дадените от тях примери не са истински емпирични доказателства, а само илюстрации на издигнатите хипотези.“ (с. 18).

След като прави задълбочен критичен анализ на всяка една от разгледаните в първа глава теории, Мартин се спира на теоретичния модел на Джон Лий като най-богата и съдържателна теория за любовта и решава да я използва като основен теоретичен модел за собственото изследване. Затова в специален раздел три на първа глава той разглежда подробно шестте любовни стила – страстната любов, любовта-игра, приятелската любов, маниакалната любов, прагматичната любов и себеотрицателната любов, както и разработената от Карл Хендрик и Сюзън Хендрик шестфакторна скала за измерване на нагласите към тези стилове на любовта. Тъй като авторът си поставя задача да изследва връзката между шестте любовни стила по Лий с личностни и демографски характеристики, в четвърти раздел на тази глава прави преглед на публикациите, които разглеждат взаимовръзките на любовта с личностните характеристики по модела на „Големите 5“ и по модела на „Тъмната триада“, а така също и на взаимовръзките между любовта и самочувствието. Тук разглежда и най-използваните инструменти за измерване на личностни черти, като петфакторния въпросник за измерване на личностни черти по модела на Голямата петорка, въпросника за измерване на личностни черти по трикомпонентния модел на Тъмната триада, скала за измерване на самочувствието и др. Прави преглед и на изследванията на връзките между тези личностни характеристики и шестте любовни стила по Лий.

Много интересни и задълбочени са представените във втора глава качествени изследвания, направени с методите на структурираните интервюта и контент-анализ на получените текстове с разработения от проф. Зиновиева и съавт. концептуален клъстерен анализ. В това изследване докторантът издига хипотезата, „че ключовите понятия от представените в първата глава теории ще бъдат застъпени и в разбиранията на младите българи.“ (с. 60). Освен това той допуска, че „смисловите конструкции любов и харесване от теорията на Рубин, различните любовни стилове от теорията на Лий и трите компонента на любовта – интимност, страст и обвързване – от теорията на Сърнбърг ще намерят своето отражение в разбиранията на съвременните българи за същността на романтичната любов.“ (с. 60). Тези хипотези и допускания са определили и типа на въпросите, които трябва да се задават в структурираното интервю. Докторантът решава да зададе на участниците шест въпроса, чрез които могат да се разкрият разбиранията им за понятията „любов“, „романтична любов“ и как те влияят на поведението и

емоциите им. Други шест въпроса са насочени към разбиранията на респондентите за любовните връзки. Резултатите от тези изследвания са обсъдени в рамките на отделни тематични области, като чувство към интимния партньор, различни видове чувства, преходни състояния, щастие, положителни емоции, физическо привличане, развитие на отношенията, сходни виждания и интереси и много други. Докторантът интерпретира извлечените чрез клъстърния анализ семантични компоненти на понятието любов в контекста на теоретичния модел на Лий за шестте любовни стила и триъгълната теория за любовта на Робърт Сърнбърг. Той със задоволство констатира, че разбиранията на българските младежи за любовта като цяло съвпадат с теоретичните модели на световните учени и с резултатите от експерименталните изследвания в други страни. По същество в тези изследвания Янков прилага психосемантичен подход, който е един от най-адекватните подходи за разкриване на смисловото съдържание на теоретичните конструкции, представени в когнитивната система на изследваните лица.

В трета глава „Емпирично изследване на любовните стилове, самооценката, базисните личностни характеристики и удовлетвореността от живота“ са планирани и проведени количествени изследвания на връзките между личностни черти и социодемографски характеристики с шестте дименсии на любовните стилове, описани в първа глава. Представените в тази глава изследвания са многоаспектни и всеобхватни. Специално искам да подчертая изключително добрата методологическа подготовка на докторанта при планирането и провежданите на количествените изследвания, представени в тази глава. Целите на количествените изследвания са да се проучи доколко нагласите към любовта са зависими от характеристиките на личността. Освен това докторантът си е поставил и по-конкретни задачи, а именно да отговори на въпросите: за кои и какви личности е по-характерен даден любовен стил; могат ли характеристиките на личността да бъдат предиктор за нагласите към любовта; демографските показатели като пол, възраст и сексуална ориентация оказват ли влияние върху нагласите към любовта. (с. 75). Янков си поставя за крайна цел на дисертационното изследване да изготви детайлен личностен профил на всеки от шестте любовни стила. Теоретичният модел на изследването (фиг. 1, с. 78) включва Общата самооценка с двата ѝ компонента – самоодобрение и преценка на собствените компетентности като основни предиктори на шестте любовни

стила. Като други предиктори на любовните стилове са определени петте личностни характеристики от модела на „Големите пет“ и трите дименсии от „Тъмната триада“. В теоретичния модел шестте любовни стила, от своя страна, са предиктори на общото удовлетворение от живота. Първоначално се изследват само взаимовръзките между променливите в модела, без да се предполагат посоки на влияние. Това е направено с корелационен анализ. Хипотезите на корелационните изследвания са представени в няколко групи в зависимост от конструкта, към който са съотнесени любовните стилове. В първата група са включени хипотези за връзка между любовните стилове и самооценката. Тук се отнасят хипотези за връзката между шестте любовни стила и компонентите на самооценката. Втората група хипотези включва взаимовръзките между любовните стилове и дименсиите от личностния модел на Големите пет. Третата група включва хипотези за връзката между личностните стилове и дименсиите от личностния модел на Тъмната триада. Четвъртата група хипотези са относно връзките между шестте любовни стила и удовлетворението от живота. В петата група са включени хипотезите за социодемографските различия. Тук вече хипотезите се отнасят за влиянието на всяка социодемографска характеристика върху всеки един от шестте любовни стила. Трябва да се подчертае, че докторантът не само формулира хипотезите, но посочва и методите за тяхната проверка. Първите четири групи хипотези се проверяват чрез корелационен анализ, а хипотезите от петата група се проверяват чрез t-критерий, когато социодемографският фактор е с две равнища или чрез еднофакторен дисперсионен анализ за изчисляване стойностите на F-критерий с последващи Post Hoc сравнения между всеки две средни, когато социодемографският фактор е с повече от две равнища. За проверка на хипотезите чрез корелационен анализ се изисква всички променливи да са измерени чрез интервални скали, а при хипотезите от петата група зависимите променливи също трябва да са измерени чрез интервални скали. За тази цел докторантът е използвал пет скали с множество субскали. Използвани са измервателни методики, разработени от чуждестранни учени. Тъкмо тези методики са използвани в множество изследвания в други страни, както и в межкултурни изследвания. Докторантът използва български адаптации и стандартизации на тези скали, като скалата за измерване на нагласите към любовта (LAS – Love Attitude Scale), разработена от Клайд и Сюзън Хендрик, е адаптирана и стандартизирана от него при спазване на всички изисквания за превода, пилотните изследвания за надеждността и факторната ѝ структура и т.н.

Специално искам да подчертая, че преди да използва съответните измервателни инструменти, той е оценил психометричните им параметри надеждност (вътрешна съгласуваност) чрез Алфа на Кронбах, факторните им структури чрез подходящи методи на факторен анализ.

Връзките между шестте стила на любовта и личностните количествени измерения по Голямата петорка и Тъмната триада са изследвани чрез корелационен анализ. Докторантът интерпретира получените коефициенти на корелация внимателно и предпазливо, като посочва в кои случаи трябва изследванията да продължат. Той е наясно, че макар да е статистически значим, когато даден коефициент на корелация е нисък, не трябва да се правят прибързани изводи.

Влиянието на социодемографските и биографичните характеристики на изследваните лица върху променливите на шестте любовни стила напълно обосновано е изследвано с F-критерия на Фишер, чиито стойности са изчислени чрез еднофакторен дисперсионен анализ, и с t-критерия на Стюдънт. Получените резултати са интерпретирани в рамките на съответните теоретични модели и във връзка с проверката на издигнатите хипотези.

В раздел „Предиктори на любовните стилове“ са описани изследванията чрез линейни регресионни анализи по метода на стъпковата регресия. Направени са множество такива анализи, при които всеки един от шестте любовни стила е взет като зависима променлива, а скалите за двата вида самочувствие, петте личностни дименсии от Голямата петорка и трите дименсии от Тъмната триада – като предиктори. Резултатите обогатяват съответните теории и очертават перспективи за интересни бъдещи изследвания. Интересни са и получените данни от друга серия регресионни анализи, в които скалите на шестте любовни стила се разглеждат като предиктори на общата удовлетвореност от живота. Резултатите от количествените анализи са представени в прегледни и четивни таблици и графики. В обобщението и заключението докторантът е успял да изведе най-съществените резултати от многоаспектните си изследвания и да ги концептуализира в рамките на избраните теоретични модели.

В заключение мога да дам много висока оценка на дисертационното изследване, което е изпълнено на високо професионално равнище и съдържа оригинални идеи и резултати. Докторантът умее да откроява съществените и

нови резултати от изследването си и да задава перспективи за бъдещи изследвания. Дисертацията има съвсем определени научни приноси към теориите за любовните стилове и връзката им с личностните черти и демографските данни.

Авторефератът предава вярно и точно съдържанието на дисертационния труд. Справката за приносите отразява реалните научни постижения в дисертационното изследвания. По темата на дисертацията са направени пет научни публикации в престижни научни издания. Едната статия е на английски и е публикувана в сборник трудове от международна конференция. Тези публикации предават най-същественото от съдържанието на дисертационното изследване, като го правят достъпно както за по-широката научна общност, така и за по-специализираните научни среди, които правят изследвания по темата на дисертацията.

Въз основа на високите си оценки за дисертационното изследване и за изследователската подготовка на докторанта, който притежава знанията и уменията да планира и провежда изследвания в съответствие с изискванията на съвременната научна методология, предлагам да се даде научната и образователна степен „ДОКТОР“ на Мартин Петров Янков. Призовавам и уважаемите членове на научното жури да гласуват за това предложение.

София, 30 юли 2018 г.

Подпис:

/Проф. Енчо Герганов, д-р/